

DOKÁŽEME POSTIHNOUT, CO BUDE V DLOUHODOBÉ PERSPEKTIVĚ DÍTĚTI KU PROSPĚCHU? - POHLED DĚTSKÉHO KLINICKÉHO PSYCHOLOGA NA PROBLEMATIKU ZNALECKÉHO POSUZOVÁNÍ V ŘÍZENÍCH O DĚTECH

PhDr. Karolína Malá

PN v Dobřanech, IPVZ Praha, znalkyně KS v Plzni

Obvyklé otázky

- **Jaký je současný psychický stav nezletilé(ho)?** *Lze posoudit s přesností, ale s výhradou, že jde o stav aktuální. Může být podkladem pro rozhodování dlouhodobé?*
- **Jaký je citový vztah nezletilé(ho) k matce a otci?**
- *Vztahy jsou záležitost proměnlivá. I životy dospělých se mění. Rozhodování - veřejné zasedání obvykle probíhá obvykle s dost velkým odstupem od znaleckého posouzení.*
- **Jaký je vzájemný vztah mezi rodiči?** *Dtto jako výše. Konečně – nedohodli se a dospěli až k soudnímu řešení, nejsou schopni dohody, může být jiný než napjatý?*
- **Který z rodičů se jeví jako vhodnější osoba pro výchovu dětí?** *Lze posoudit s relativní přesností. Obsahují však znalecké posudky ve vší komplexnosti to, co je důležité?*

Obvyklé otázky II.

- **Dochází k ovlivňování dětí ze strany matky či otce, pokud ano, v jakém směru a s jakými současnými či možnými následky pro vztahy v rodině?** *Velmi důležitá otázka – korumpování dítěte a manipulace s ním jsou velkým úskalím pro dlouhodobou perspektivu.*
- **Jaké jsou vztahy dětí k současným partnerům jejich rodičů?** *Opět – vztahy jsou proměnlivá záležitost, po rozvodu častěji bývají nové partnerské svazky ještě nestabilní, rodiče v rané fázi nového vztahu – co ukáže vývoj? Dosáhneme tam?*
- **Jsou rodiče schopni realizace střídavé výchovy? Respektují se, spolupracují?** *Základní otázka – proč se tedy soudí a nedohodnou se?*
- **Který z rodičů je v daném okamžiku vhodnější výchovnou autoritou a proč?** *Lze posoudit s relativní přesností. Obsahují však znalecké posudky vše potřebné?*

Obvyklé otázky III.

- **V jakém rozsahu a frekvenci lze doporučit kontakt nezletilé s druhým rodičem?** *Lze posoudit s relativní přesností – s ohledem na duševní kompozici dítěte. Dokážou se rodiče vzdát svých představ ve prospěch dítěte?*
- **Jaké jsou výchovné předpoklady matky a otce a který z rodičů poskytne nezletilé (mu) lepší rodinné zázemí?** *Kdy? V době realizace znaleckého vyšetření (kdy je motivován výhledem soudního rozhodování), v budoucnu?*
- **Zda některý z rodičů ovlivňuje nezletilou/nezletilého?** *Ovlivňují z principu – jakým směrem však má potenciál dítě ovlivňovat, směřovat, co jsou přínosy, co rizika?*
- **Otázky na vliv psychopatologií u rodičů na výchovu (závislost, abúzus - v současnosti i anamnesticky, duševní nemoc v pravém smyslu slova).** *Lze relativně solidně posoudit. Ne vždy je ale „dobré řešení“, zvláště tam, kde oba rodiče představují nějakou formu rizika nebo míru zátěže.*

Otázky IV.

- Psychická odolnost dítěte?
  - Aktuální vývojové potřeby?
  - Odolnost v zátěži?
  - Jaká je pravděpodobná reakce na frustraci/stres?
  - Jaká je schopnost dítěte přijmout změnu (vzhledem k věku, úrovni intelektové, zralosti emoční...)?
-
- Znalecké zkoumání = vždy záležitost nějakého krátkého období x veřejné zasedání zpravidla zcela jindy
  - Jaká je platnost závěrů? Výsledky jsou poplatné aktuální vztahové a osobní konstelaci.
  - Často pasivní agrese u rodičů

Co je to nejlepší zájem dítěte?

- Není patřičné klást otázky spíše po potřebách dítěte?

Potřeby dítěte obecně:

- klidný, jistý vztah, stabilita
- poskytnutí podmínek pro svůj harmonický růst/rozvoj, tj. „správné podněty ve správné době“, správnými osobami, adekvátní reflexe věku a zralosti dítěte je předpokladem
- odvaha ve výchově nejen chválit a obdivovat, ale i restrigovat, vytvořit přirozené (nikoli umělé) podmínky rodinného života.

Potřeby dítěte obecně II.

- zachování hierarchického modelu „rodiče x děti“ – rozvodem nekončí rodičovství, ale manželství – zachování obou rodičů v rodičovské roli
- mít v rodiči trvale dobrý vzor
- respekt k individualitě dítěte – schopnost vidět nejen silné, ale i slabé stránky + nevinit za „slabosti“ dítěte druhého rodiče
- respekt k věku dítěte, k přirozeným změnám
- Potřeby dítěte jsou **vývojově podmíněny** (jsou úřední místa dostatečně připravena měnit svá dřívější rozhodnutí dle aktuálních konstelací poplatných, a to nejen, věku dítěte?)

Potřeby dítěte vývojově - útlý věk

Útlý věk (0-3 roky)

- **attachement** /bezpečí, místo, stabilita/ – přilnutí k primární vztahové osobě, vytvoření prototypického jistého vztahu, na jehož základě bude dítě mít příležitost formovat vztahy další. Vztah výlučný, střídání pečovatelů v útlém věku (spojené s opakovanými separacemi) neprospívá
- **proces separace – individuace**: také vyžaduje stabilitu (vztahovou, místní), zdrojem jistoty a odvahy pro vývojové úkoly budoucí vč. separací (širší styk s neresidenčním rodičem, školka)
- potřeba **definovaného místa, domova** (pokojíček, hrací koutek x také přeneseně – „jsem členem této tlupy“). Je obtížné být od počátku členem dvou uskupení stejným dílem.
- **zajištění bezpečí** – fyzického, psychického (děsivý křik, dramata...)
- **syčení fyzických potřeb** + postupný přechod od „udělám to za tebe“ k „pomůžu ti“
- **podmínky pro vztahový rozvoj** – od primární vazby po vztahy s širší varietou blízkých lidí + příprava pro rozvoj vztahů s vrstevníky na sklonku období

Potřeby dítěte vývojově - předškolák

Předškolní věk (3-6 let)

- etapa **socializace** – nutnost nárůstu restrikcí
- příležitost k utváření **vrstevnických vztahů**. Dozrávání pro vazbu mimo prostředí doma.
- orientaci na **ted' a tady**, co vidím, slyším, má pro dítě absolutní platnost, včetně toho, jak mluvíme o lidech
- formování **gender – role** (hry s dítětem, prvotní zájmové aktivity – maskulinní x feminní)
- posun od „**pomůžu ti**“ k „**poskytnu ti informace a zkus to sám/sama**“ (není v pořádku, pokud rodič dělá věci za dítě, přemíru mu vyhovuje, příliš pomáhá...x ale ani to, když je dítě odkazováno na přílišnou samostatnost)
- **nastavování prvních hranic** – co ano/co ne, ustát bez restriktce či ponížení nezvládnutí, období studu u dítěte

Potřeby dítěte vývojově - ml.školák

- **snaživost**, první oficiální **srovnání** s druhými dětmi, prvně **neoddiskutovatelná pravidla**
- **podpora úspěšných** x jsou rodiče schopni podporovat a oceňovat i **méně úspěšné**?
- Jsou ochotni se podělit a udržet **doporučené postupy** v učení, přístupu k dítěti?
- schopnost a dostatek příležitostí **k monitoringu a pověnování se zájmům** dítěte, nejen těm „povinným“ vyplývajícím ze školních povinností
- přiměřený **odhad schopností** (škola, ale i kroužky, zájmové činnosti) – x přetěžování
- Zacházení **s penězi, dárky**, míra **přijímání/dávání** ze strany rodičů
- stále věk „**poskytování informací a podpory k iniciativě**“, ještě ale ne k „**diskursu**“ a už ne **k přílišné pomoci**

Potřeby dítěte vývojově - puberta

- zkouška „**odvahy vychovatele**“ – obtížné i v úplné rodině
- dobrý **monitoring** nutností, **ověřování objektivity** sdělovaného, ochrana **před nebezpečími** (experimentace s rolemi)
- **trpělivá láska, pevná výchova** s hranicemi, **ochota jít** s dítětem v indikovaném případě **i do konfliktu**
- posun od **poskytnu ti informace a zkus to... k diskutujme o věcech....** (více respektu k názorům dítěte, ať už jsou jakékoli, ochota/schopnost vzít v potaz úhel pohledu dítěte, ... což neznamena automaticky ve všem vyhovět. Jen dát najevo, že se tím zabývám....)
- **odmítnutí rodičovské authority** = normální vývoj (ne nutně špatný vztah, nevtahovat dítě do rodičovských antipatií, chybný výklad)
- pozor na prostor ke **korumpování dítěte** (děti začnou být v manévrování mezi rodiči schopnější, vynalézavější)

Náležitosti znaleckého posudku

- rozsáhlá práce, nesrovnatelná, pokud jde o časovou a energetickou náročnost, s trestními věcmi
- nárok na široký záběr znalce – komunikace a vyšetření obou rodičů/dalších osob, dítěte/dětí
- vždy v několika setkáních

Jako minimum:

- vyšetření jednoho i druhého rodiče/všech dospělých samostatně (klinicky, testově, specificky ve vztahu k dítěti/dětem...)
- vyšetření dítěte/dětí samostatně (klinicky, testově, specificky ve vztahu ve vztahu k jednomu i druhému rodiči/dalším dospělým)
- vyšetření vztahů vlastních – pozorování interakce, apod.
- 3-5 setkání bývá nutností

Náležitosti ZP II.

- podrobně **studium spisu**
- **osobnost rodiče** – intelekt, vlastnosti, charakter (x rozvod = stresová situace, mohou být akcentovány problematické rysy, které nemusí působit obtíže za klidového stavu)
- v zátěži – jaká je pravděpodobnost reagování (neurotické x psychopatické x stažení se x napnutí sil), jaké jsou copingové strategie
- **sociální adaptace rodiče obecně** – vzdělání, nejen výsledky, ale i průběh, pracovní anamnéza, crimina, návykové stavy, zájmy, aktivity.... důležitá mj. vytrvalost zájmu, úsilí/nevytrvalost (chceme pro dítě stabilitu...)

Náležitosti znaleckého posudku III.

- **sociální adaptace ve vztahu k dítěti**
  - instrumentální zajištění dítěte – finance, výchova, volný čas, péče o domácnost
  - co kdo dělá, co dokáže, s čím potřebuje pomoci, jak zvládne přijmout pomoc druhého v náročnější situaci, zastupitelnost.... kritičnost k rozsahu vlastních schopností
  - jak rodič dítě zná (co má rádo, co by asi odpovědělo, co jej mrzí, co na něj platí, z čeho má radost, kdo jsou kamarádi, kdo je učitelka, lékař....)
  - schopnost vidět + a – dítěte realisticky
  - jak se rodič účastní na aktivitách dítěte (škola/školka, péče v nemoci, ŽK, sport, prázdniny...)
  - posouzení, v čem konkrétním je pro dítě unitárním přínosem
- **charakter, morálka, struktura mravních norem**
  - důležitost pro respektování práv druhého rodiče
  - kdo bude dobrým vzorem
  - minimalizace navádění proti druhému rodiči (provokovat v situaci vyšetření)

Náležitosti znaleckého posudku IV.

- **Potřeby (motivy) rodiče** –kontinuum: přirozené potřeby – mít příležitost dítě vést, ovlivňovat jej, předat mu něco ze sebe, mít z něj radost, být přítomen jeho zrání a růstu x potřeba i mstít se druhému rodiči, „dorovnávat“, prosazovat si kontrárně své, mít „nástroj“ proti druhému rodiči
- **temperament, duševní stav, výchovná náročnost, aktuální vývojové potřeby dítěte, jak reaguje na zátěž** (podobně jako u posouzení rodiče)
- **vztah dítěte k rodiči** – koho má rádo, koho respektuje, preferuje a proč, s kým prožívá emočně, s kým se identifikuje
  - x problém, pokud tento vztah je k rodiči podprůměrných kvalit v bodě 2-5 (jediná osoba, která mu byla k nablízku, rodič, který dítě programově zamezuje dítěti navazovat nové vztahy – vrstevnické, ale i k novým autoritám /noví partneři/ , nevlastním sourozencům.... nebo dítě korumpuje)
  - problém pubertálních dětí – opozice vůči rodiči přirozená, vztahy vrtkavé, manévrování – soustředit se na vývoj vztahu v prepubertě
  - synchron při společné interakci – kolik prostoru, kolik rodič usměrňuje a v jak zásadních věcech, s jakým komfortem/diskomfortem dítě spolupracuje

Náležitosti znaleckého posudku V.

- **vztahy k sourozencům** (otázka jejich dělení; jsou indikace, kdy je toto vhodné)
- **intelekt a úroveň vzdělání rodiče, ev. psychopatologie** – jaký mají vliv/dopad na dítě; vyšší intelekt dává naději na lepší stimulaci dítěte x nemusí být vždy výhodou, zvl. u dětí handicapovaných nebo s mírnými dificitami (i př. ADHD), riziko přetěžování, neporozumění...
- **kontinuita/diskontinuita dítěte x prostředí** – dovolí nové uspořádání udržování současných sociálních vazeb (kamarádi, širší rodina) x někdy může být změna i žádoucí (pokud dosavadní situací bylo dítě traumatizováno)
- **šíře rodinného zázemí** výhodou
- **biologické a zdravotní důvody** – kojení (v rozumném věku), handicap zdravotní

Integrace poznatků

Zejména:

- věk a akt. vývojové potřeby dítěte
- intelekt a temperament/osobnost (ev. dificity či handicapy dítěte)
- intelekt, osobnost, morální normy, temperament rodiče (soulad temperamentů výhodou), jeho představy o péči a motivace pro konkrétní uspořádání
- vnější okolnosti (místní, vztahové)

Názor dítěte

- Kromě zcela jasných případů (maladaptace rodiče, jeho nezájem o dítě....) - lze stabilnější stanovisko lze vůbec v dětském věku získat? Postoje dětí z principu proměnlivé, v rozvodové situaci často děti přejímají pseudodospělou roli (jak nikomu neublížit,... aby to tatínkovi/mamince nebylo líto)
- přímé dotazování je až traumatizující (s kým bys byl raději?)
- nepřímé vede přeci jen k indiciím (kdy jsi měl naposledy průšvih, s kým jsi to řešil, jak jste to vyřešili... za kým jsi šel, když jsi byl nešťastný, jaké máš pěkné zážitky s rodiči, s kým byly...)
- Nutnost i vystavění hranic, odvaha vychovávat, a to se často dětem nelíbí
- To ovšem **neznamená**, že by dítě mělo být **jen pasivním účastníkem řízení**, mělo by dostat vždy svůj prostor k vyjádření x k těmto vyjádřením je třeba přistupovat s patřičnou mírou kritického nadhledu

Role znalce, znaleckého posudku

- postup v souladu s odbornými znalostmi a zkušenostmi, nesvázanost s platnou judikaturou, nezajišťují spravedlnost ani vyváženost rozhodnutí
- rozhodná perspektiva optimálního vývoje dítěte, jak se aktuálně jeví

Trend střídavé výchovy

- **emoční náročnost**, snese ji spíše jen emočně a intelektově stabilní, zralé (tedy starší), tělesně zdravé a osobnostně syntonní dítě, které nemá velké neurotické tendence ani sklony k rušivému chování v zátěži;
- **kognitivní náročnost** (rozdílnost pravidel, různost přístupu v jednom a druhém prostředí a jejich příliš časté střídání)
- **nedostatečná příprava pro reálný život** (malá provozní zátěž, někdy umělé přizpůsobování se dítěti)
- **pro rodiče finálně „omezující“** v tom, aby žili běžný život či zakotvili v nových vztazích
- **generuje další problémy** s potencionálně soudní dohrou
- v **dlouhodobé** perspektivě spíše stížnosti těchto dětí na stř. péči

Závěrečné poznámky

- s variantou rozšířené výlučné péče lepší zkušenosti
- nelze po rodičích, kteří jsou v rozluce či rozvodu, požadovat, aby si rozuměli, měli stejný pohled na minulost i současnost rozpadajícího se manželského/partnerského vztahu, lze však apelovat na uvědomění si rodičovských povinností, jimiž je především plnění výše zmíněných potřeb dítěte v daném věku (nejen akcentaci svých práv)
- kdo je ochoten vzdát se svých sobectví, ten je ten pravý – silná indicie pro rozhodnutí o zájmu dítěte

DĚKUJI ZA POZORNOST

- karolina.mala@pld.cz